

TEODORA GROZA

THE TRANSITION FROM THE INDIVIDUAL TO THE NUMBER

Teodora Groza

Babes-Bolyai University, Faculty of History and Philosophy, Department of Philosophy, Cluj, Romania.

Email: teodoragroza97@gmail.com

Abstract: Following the logic of Alain Supiot's recent book, *Governance by Numbers: The Making of a Legal Model of Allegiance*, (Oxford: Hart Publishing, 2017), the transition from a society built around institutions producing norms derived from human values towards an algorithmic society. In such a society, government becomes governance, rules become regulations, and the individual becomes a number.

Key words: governance, individual, neoliberalism, normativity, European jurisprudence.

TRANZIȚIA DE LA INDIVID LA CIFRĂ

Rezumat: Textul analizează, pe urmele cărții recente a lui Alain Supiot, *Governance by Numbers: The Making of a Legal Model of Allegiance*, (Oxford: Hart Publishing, 2017) modul în care se realizează tranziția de la o societate formată în jurul unor instituții care produc norme derivate din valori umane la o societate-algoritm. Într-o astfel de societate, guvernarea devine guvernanță, regulile devin reglementări, individul devine număr, cifră.

Cuvinte-cheie: guvernanță, individ, neoliberalism, normativitate, jurisprudență europeană.

Cartea *Governance by Numbers. The Making of a Legal Model of Allegiance*, publicată de Alain Supiot în 2015 la editura Hart Publishing, este o analiză lucidă a procesului de algoritmizare a modelelor normative contemporane. Într-un proces enciclopedic, extins atât geografic cât și istoric, Supiot se oprește deopotrivă asupra curților de judecată internaționale și întreprinderilor private pentru a reliefa mecanismele prin care individul contemporan este transformat într-un sistem de operare capabil să acționeze în virtutea obținerii unor ținte precise. Tranziția de la o societate formată în jurul unor instituții care produc norme derivate din valori umane la o societate-algoritm este efectul unor disrupții conceptuale: guvernarea devine guvernanta, regulile devin reglementări, individul devine număr, cifră. Scopul urmărit de Supiot depășește pretenția cartografierii formelor de guvernanta prin cuantificare, întrucât cartea este menită să relativizeze supremația numerelor și a unităților de măsură și să prezinte practicile instituționale contemporane ca pe niște produse contingente, capabile de a fi deturnate. Poziția lui Supiot este tranșantă și unilaterală – o poziție pe care nu o pot împărtăși deplin. Cu toate acestea recenzia de față nu va polemiza cu perspectiva lui Supiot, ci va oferi o reconstrucție a fundamentelor criticii lui îndreptate împotriva sistemului neoliberal. Mai mult decât atât, prin acest text nu mi-am asumat rolul de a fortifica argumentele prezentate în carte: acest rol îi revine exclusiv lui Supiot.

Supiot își inaugurează demersul cu un citat din Ecleeziast, 1:15: *ceea ce lipsește nu poate fi numărat*. Acest precept are un rol suplimentar celui inaugural, și anume de îndreptar de lectură. Cititorul care parcurge cartea în spiritul acestui îndrumar va ști să vadă *ceea ce lipsește* unui sistem care pretinde că totul poate fi numărat, și anume o ancorare într-un principiu normativ capabil să legitimeze întemeierea unei ordini sociale. Însă, societatea contemporană gravitează în jurul eficienței ca principiu ultim, care poate subsuma orice convertire și perversiune a valorilor incapabile să fie cuantificate. Pentru a putea justifica eliminarea supremației valorilor precum demnitatea umană, instituțiile contemporane au produs noi standarde de raportare, care sunt operaționalizate prin intermediul unor teste algoritmice. Un astfel de test este principiul proporționalității, considerat principiu

constituțional al Uniunii Europene, care este utilizat ca o armă atotputernică împotriva legilor naționale care permit ca anumite drepturi universale umane să primeze în fața unor considerații de natură economică. Așadar, într-un conflict de interese în care sunt implicate libertatea de exprimare și protejarea liberei circulații a bunurilor în arealul Uniunii Europene, Curtea va decide cu precădere în favoarea considerațiilor de natură economică. Un exemplu elocvent, cu ecouri care subîntind jurisprudența contemporană, este cel al cazului Viking¹, în care aceeași Curte bazată pe imperialismul proporționalității a hotărât că demnitatea umană a unor muncitori care refuză să fie realocați într-o țară în care vor fi remunerați cu venituri mai reduse valorează pentru ordinea publică europeană mai puțin decât libera circulație a serviciilor, de care se bucura întreprinderea angajatoare. Supiot percepe Curtea Europeană de Justiție ca pe o instituție ascunsă în spatele potemkinadei create de iluzia de independență și imparțialitate a ramurii judecătorești, dar *de facto* aflată într-un proces subversiv de utilizare a litigiilor pentru maximizarea eficienței economice a pieței europene.² Idealul Justiției oarbe, înarmate cu puterea punitivă și coercitivă, trebuie doar reinterpretat: justiția rămâne oarbă, însă nu în sensul imparțialității, ci al unei orbiri structurale, întrucât aceasta nu dorește să ia în considerare valorile nevăzute, iar sabia punitivă devine sabia eficienței, ce retează orice interferență în ordinea matematică, predictibilă a sistemului economic.

Ineditul cărții lui Supiot este conferit de acuitatea analizei, care nu se poticnește într-un demers ancorat în date factologice, ci caută să releve principiile ultime care permit transformarea legilor în instrumente plasate în slujba eficienței. Aceste principii legitimizează sunt disrupțiile conceptuale menționate în introducere. Tranziția de la guvernare la guvernanță, deși minoră la nivel ortografic și fonetic, presupune o problematizare inedită a individului. În genealogia guvernantei, Supiot pornește de la forma ei rudimentară și incipientă, și anume taylorismul, întrupat de modelul ceasului mecanic, în care fiecare roțiță, fiecare zimbț este supus unor forțe exterioare care îi impun o motricitate uniformă, egală. Spre deosebire de modelul taylorist, modelul contemporan de guvernare se bazează pe

algoritmul cibernetic, în care programele sunt create în așa fel încât să fie capabile să reacționeze și să se adapteze unor stimuli externi. Acești stimuli externi sunt coercitivi, întrucât se prezintă sub forma pragurilor de producție care trebuie atinse pentru ca individul plasat într-o anumită poziție să își poată menține statutul. Pentru a înțelege mai bine sistemul cibernetic, care funcționează prin praguri numerice de productivitate (iată și sursa titlului, i.e. *Governance by Numbers*), este suficientă o privire aruncată asupra mediului academic, care funcționează sub dictonul implicit *publish or perish*³: profesorilor li se cere o anumită cotă de contribuție la cercetarea actuală. Aceste cote de productivitate intelectuală sunt apoi convertite de sistemele de comparare ale universităților precum Topul Shanghai, capabil să pună într-o ierarhie normativă instituțiile de învățământ superior în baza unor date cu precădere numerice⁴. Supiot contrastează acest imperiu al cifrelor cu procesul legislativ din vremea lui Demostene, în care legislatorilor care propuneau proiecte li se cerea o precauție radicală, întrucât dacă modelul legislativ propus nu era acceptat ca fiind un instrument pentru promovarea binelui comun, legislatorul era spânzurat.

Dincolo de detururile istorice, Supiot subliniază esența trecerii de la guvernare la guvernanță: dacă guvernarea presupune o lege absolută care trebuie respectată, guvernanța se bazează pe capacitatea de adaptare a ființelor umane la schimbările din mediul social-politic. Acest mod de organizare instituțională (și implicit socială) a fost adoptat inițial de marile corporații, care au postulat performanța financiară drept ținta unică și supremă a unei întreprinderi, aspect care a dus la supremația performanței cuantificabile, care elimina orice alte considerente (de exemplu, sustenabilitatea ecologică sau impactul social). Astfel de moduri de guvernanță au creat prototipul angajatului care funcționează pe baza unor praguri numerice care îi sunt implementate coercitiv⁵. În acest sistem, angajatului i se cere să se programeze algoritmic în așa fel încât să corespundă necesităților de moment ale sistemului de producție din care face parte. Acest model de interpretare a individului îl reduce la cifrele pe care le produce, devenind el însuși o cifră, într-un imperiu al cifrelor (parafrazând imperiul scopurilor al lui Kant). Pornind din mediul

întreprinderilor private, guvernanta reglementată numeric s-a extins și la nivel național, când organizații de tipul Băncii Mondiale au început să intervină în țările în curs de dezvoltare prin intermediul împrumuturilor, cerând în schimb îndeplinirea anumitor condiții – la rândul lor cuantificabile. Ignorarea totală a culturii socio-politice locale (așadar ignorarea celui care nu poate fi numărat) a dus la apariția a zeci de *failed states*, condamnate la o inadaptare continuă la criteriile insensibile condițiilor locale ⁶.

Pornind de la tranziția de la guvernare la guvernanță s-a produs o destabilizare a întregului vocabular prin care se problematizează ordinea publică. Așadar, dreptatea devine eficiență, libertatea devine flexibilitate, legile morale devin diferite etici, muncitorul devine capital uman, legea devine regulă flexibilă. Efectul ultim este reducerea individului la procente, cotele, numerele pe care le produce, într-o manieră în care acesta ajunge să se confunde cu ele. În definitiv, individul-cifră este un pion interșanjabil, care poate fi înlocuit cu un alt producător de cifre, mai eficient. Acest mod de întemeiere a societății anulează valoarea individului ca ființă umană, înzestrată cu demnitate și cu aptitudini non-cuantificabile. Idealul renașcentist al lui *uomo universale* este răsturnat într-o scară de valori dominată întocmai de absența valorilor. În consecință, individul devine incapabil să perceapă orice valoare intrinsecă a vreunui produs al propriei munci, care devine un simplu instrument menit să ducă la atingerea scopurilor impuse din exterior. Incapabil să își mai aprecieze propria muncă prin virtutea valorii ei intrinseci, individul devine insensibil la propria valoare, care este redusă la cifre. Acest tip de alienare îl surclasează pe cel taylorist, în care individul era un factor de producție de tip mecanic, dar produsul muncii sale era perceput ca valoros, întrucât ținta companiilor era anume ca angajații lor să își poată permite ceea ce produc. Așadar, individul muncea pentru a avea acces la rezultatele propriei munci, pe când sub imperiul guvernării cuantificabile individul muncește pentru a putea fi cuantificat.

Cartea lui Supiot ne arată că o societate fără instituții ancorate valoric se plasează în iminența pierderii valorii individului qua individ. Venind din partea unui profesor de Drept Civil, acest avertisment nu poate decât să îndemne la o întoarcere la modelul consacrat al legii ca

nucleu al ordinii sociale. În așteptarea unei transformări a normativității contemporane, nu ne rămâne decât să cuantificăm pierderile provocate de societatea atotcuantificatoare, sperând că *cel care nu poate fi numărat* se va menține într-un nevăzut adăpostitor.

Cu toate acestea, cititorul trebuie să se plaseze la o distanță analitică față de cartea lui Supiot. Perspectiva acestuia asupra modelului neo-liberal de guvernare este construită integral prin prisma unei aversiuni radicale. Așadar, prezentarea lui constituie o critică a acestui sistem, și nu o reconstrucție a fundamentelor ordinii neoliberale. În consecință, cărții îi lipsesc cu desăvârșire unele nuanțări necesare. O precizare care se impune unui cititor precaut este că neoliberalismul nu se mai definește ca un imperiu al productivității, ci mai curând ca o serie de procese care pot fi utilizate și pentru atingerea unor scopuri precum distribuirea echitabilă a resurselor sau solidarizarea indivizilor⁷. În acest sens, analiza lui Supiot este pe alocuri reducionistă, portretizând neoliberalismul ca pe o negare absolută a considerentelor umane și valorice în virtutea maximizării eficienței. În schimb, neoliberalismul este prezentat de susținătorii acestuia ca un sistem care nu presupune anularea subiectivității, ci flexibilizarea acesteia: indivizii nu mai sunt guvernați de valori universale și instituții normative, ci își pot modela propria identitate în virtutea unor valori alese de ei înșiși, nu impuse heteronom⁸. Conform viziunii neoliberale, acest proces nu presupune o anulare efectivă a valorilor, ci doar o schimbare paradigmatică în înțelegerea lor. În modelul neoliberal, valorile circulă nestingherite, pe o piață fără granițe, fiind accesibile oricărui antreprenor al propriei identități. Dacă această clarificare vindecă sau nu unele dintre patologiiile endemice ordinii neoliberale, rămâne la latitudinea cititorului.

Note:

¹ Cazul C-438/05 *International Transport Workers' Federation and Finish Seamen's Union v Viking Line APB*.

² Alain Supiot, *Governance by Numbers: The Making of a Legal Model of Allegiance*, (Oxford: Hart Publishing, 2017), 230.

³ Alain Supiot, *Governance by Numbers*, 44.

⁴ Pentru informații suplimentare: <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2017.html>

⁵ Alain Supiot, *Governance by Numbers*, 27.

⁶ Alain Supiot, *Governance by Numbers*, 28.

⁷ Pentru informații suplimentare despre utilizarea metodelor neolibérale în scopuri socialiste, de consultat: Daniel Markovits, "Market Solidarity: Price as Commensuration, Contract as Integration", University of Texas School of Law Faculty Workshop, disponibil online la:

https://law.utexas.edu/colloquia/archive/papers-public/2012-2013/04-11-13_markovits_market_solidarity.pdf; Eric A Posner, E. Glen Weyl, "Property Is Only Another Name for Monopoly", *Journal of Legal Analysis* 9.1 (2017): 52.

⁸ David Grewal, Jeremiah Purdy. "Introduction: Law and Neoliberalism", *Law and Contemporary Problems*, vol. 77, numărul 1, (2014):13.

Bibliografie:

Coase, Ronald H., „The Nature of the Firm: Influence”, *Journal of Law, Economics and Organization* vol. 4, numărul 1, (1988): 33-47.

Cazul C-438/05 International Transport Workers' Federation and Finish Seamen's Union v Viking Line APB.

<http://www.shanghairanking.com/ARWU-Methodology-2017.html>

Grewal, David și Jeremiah Purdy, „Introduction: Law and Neoliberalism”, *Law and Contemporary Problems* vol.77, numărul 1, (2014): 1-23.

Markovits, Daniel, „Market Solidarity: Price as Commensuration, Contract as Integration”, University of Texas School of Law Faculty Workshop, disponibil online la:

https://law.utexas.edu/colloquia/archive/papers-public/2012-2013/04-11-13_markovits_market_solidarity.pdf

Posner, Eric A., E. Glen Weyl. „Property Is Only Another Name for Monopoly,” *Journal of Legal Analysis* vol. 9, numărul 1, (2017): 51-123.

Supiot, Alain, *Governance by Numbers: The Making of a Legal Model of Allegiance*, Oxford: Hart Publishing, 2017.